

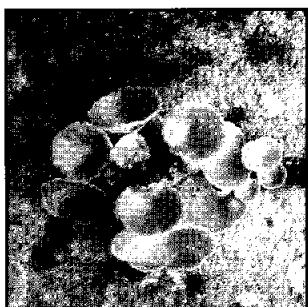
SOBRE L'ESTAT I LA SOCIETAT NACIONAL

L'estat neix com a intercanvi de convivències entre individus que cedeixen part de la seva llibertat a canvi de seguretat. Aquesta definició hobbesiana, estesa i acceptada, descansa sobre la creença que l'existència humana governada per la força de la natura, és solitària, pobre, malèvola, salvatge i curta. D'aquesta manera, la seguretat esdevé necessitat bàsica de l'individu i la llibertat, un valor humà modelat per la voluntat.

La definició pren el seu sentit modern quan intersecciona amb la concepció optimista del bon salvatge, un individu autosuficient construït per l'utilitarisme individualista que, deslligat de Déu, esdevé amo i senyor de la natura. Aquest nou antropocentrisme, alhora que enceta perspectives immenses, situa l'home com unitat a partir de la qual s'analitza qualsevol manifestació de la seva existència.

La definició d'intercanvi llibertat-seguretat parteix, doncs, de l'individu com unitat bàsica d'anàlisi social, oblida que és en el marc de la societat (com entitat històrica, quelcom més que una suma d'individus) on hem de cercar les raons constitutives de l'estat modern.

Del que es tracta, doncs, és d'esbrinar i apuntar els elements que determinen internament dins de les societats la necessitat de l'Estat i, comparativament, els fenòmens socials històrics que exigeixen la seva constitució.

L'Estat, necessitat de la societat

Adaptant, doncs, la definició, en les societats (enteses ja, com quelcom més que una suma d'individus), per organitzar la convivència es donarien una organització i un conjunt de regles, drets i obligacions, que garantirien internament el compliment entre els seus membres de l'equilibri seguretat-llibertat, alhora que complirien unes funcions de conjunt que transcendeixen l'individu. En aquest sentit, l'estat esdevé una necessitat no ja dels individus sinó de les societats a què pertanyen, traduint-se en una estructuració/redefinició dels àmbits i les formes d'exercici del poder.

És en el procés de constitució de les societats industrials on ja no poden prendre ni exercir totes les mesures autoreguladores per evitar el seu esfondrament, quan l'estat garanteix l'ordre, en l'assumir els papers de socialització, educació i autoritat hegemònica. És en aquest moment quan és més palpable com a conjunt institucional encaminat a la protecció i manteniment de la societat, alhora que garanteix la reproducció de les relacions socials.

Necessitat de quines societats?

Necessitem, doncs, fer referència al tipus de societat en què es dona aquesta necessitat. Es tractaria de societats complexes, amb divisió social del treball, incapaces d'autoreproduir-se per si mateixes i on els individus que la componen en tenen una percepció clara de formar-ne part.

No totes les formes històriques on cristal·litzen relacions de poder, són estats. Aquí reservem aquesta qualificació quan el binomi d'intercanvi seguretat-llibertat cristal·litza en societats on els individus es creuen iguals amb drets i obligacions, sense interferències divines. Però a més, quan existeix una clara diferenciació entre el polític i la societat, és a dir, entre l'àmbit polític i el de la societat civil, el polític es relaciona a decisions explícites o reflexionades (o almenys enteses o suposades com a tals) l'execució de les quals implica un exercici de poder, mentre que a la societat no li cal aquest exercici explícit.

Estat-estructura

Per clarificar més la distinció entre estat i societat, proposo que ens referim al primer quan existeix una burocràcia o aparell d'estat, entès com institució que garanteix, teòricament i pràctica, l'exercici dels drets i obligacions regulats en lleis, que determinen de manera explícita l'exercici del poder.

De forma més concreta, podem distingir entre forma funció i aparell. La primera seria l'estructura de la relació entre la societat i l'estat. La funció seria les tasques assumides per l'Estat i l'aparell seria, la burocràcia jerarquitzada i organitzada amb àrees de competència per portar a terme les funcions.

Això implica un determinat tipus de societat, que ompli de legitimitat l'aparell de l'estat, perquè aquest, pugui desenvolupar les funcions. Aquesta legitimitat és atorgada per un tipus de societat: la societat nacional.

La societat nacional

Nació és la qualificació genèrica del tipus de societat que apareix a Europa en el procés de formació de les societats modernes. És, en principi, un fenomen europeu i modern.

En termes evolutius i respecte a anteriors formes de societat, la nacional necessita produir un conjunt de fenòmens per poder cristal·litzar:

- a) A d'esdevenir amb un grau elevat de coherència interna i homogeneïtat, tot i tenir en compte que ja es tracta de societats amb contacte amb d'altres, i que mai són úniques. S'ha produït, doncs, reconeixement de l'altre i autoconeixement.
- b) Que sigui complexa, és a dir, amb divisió del treball i funcions socials que posen de manifest l'existència d'estructuració social.
- c) Que sigui una societat on el fenomen urbà hi estigui arrelat.

Aquestes situacions s'han de donar a un nivell de coincidència raonable al llarg d'un període de temps que permeti identificar-les en conjunt. Cal acompanyar els fenòmens descrits amb dos factors:

- 1- Estabilitat de l'element humà central que conforma la majoria de membres de la comunitat.
- 2- Desenvolupament reeixit d'elements de significació, que al llarg de la dinàmica de la societat permeten als individus identificar-se com a membres d'una determinada comunitat i no pas d'una altra: la cultura.

L'estat fenomen polític-històric europeu

En conseqüència la institució de l'estat modern no passa arreu ni tothora. Aquesta es produeix a partir del context de crisi socio-política del feudalisme que propicia l'aparició d'estratègies de construcció estatal a Europa amb les característiques descrites, lloc on les societats ja parteixen d'estructuracions internes en forma de societats nacionals, que es poden traduir o no en estats. Això dependrà de les condicions polítiques internes i externes.

L'estat legítim

És en la societat on hem de trobar les raons primeres de legitimitat de tota autoritat. Primer en l'hegemonia de la paraula vàlida, de la significació vàlida. L'estat serà el subjecte/l'objecte de l'atorgament/subrogació de l'autoritat de la societat, en el seu procés històric constituent. La societat solament li podrà donar el seu consentiment, perquè l'entén ple de significació vàlida. El vincle entre societat i estat modern es donarà així, per mitjà de l'individu identificat convertit en ciutadà amb drets i obligacions respecte al seu estat. Solament després l'entendrà com monopoli de la violència legítima.

Una interpretació

Com s'ha dit, neix a Europa paral·lelament al canvi d'idees i de la cosmovisió feudal, en què el poder pot considerar-se exercit a l'entorn del binomi adhesió-seguretat i institucionalitzat sobre la legitimitat divina. En aquest context cultural i com a resposta a determinades problemàtiques, pren la forma de sistema polític centralitzat, territorialitzat, sobirà, diferenciat i institucionalitzat, que tradueix la relació estat-societat en sobirania dels ciutadans, és a dir, de la nació.

Es constitueix, doncs, com estat-nació, expressió de la sobirania nacional, i on els antics súbdits es converteixen en ciutadans obligats a jurar-li fidelitat prioritàriament per damunt de tot vincle particularista. Per això s'institueix quan l'individu és l'element bàsic de fidelitat, essent aquesta la que garanteix el seu estatus de ciutadà. Solament aleshores funcionarà l'intercanvi llibertat-seguretat.

En l'estat-nació, la legitimitat del poder atorgat/subrogat per la sobirania nacional es reforça amb l'apel·lació a l'interès nacional (singular) per sobre les voluntats nacionals (plural), erigint-se en expressió única i exclouent de la societat, que esdevé un conjunt d'individus privats, i consumant la ficció simbòlica de separació entre estat i societat. L'estat a la fi cohesiona la societat, perquè monopolitza totes les seves expressions simbòliques. La seva vocació de substitució provoca una pugna d'equilibris de poder, que sovint es tradueix en regulacions pel dret, però àdhuc al seu marge, quan aconsegueix trencar l'equilibri, s'erigeix en única expressió de la nació.

Debilitada la societat, incapaç de regular la vida d'individus "malèvols i salvatges", l'estat s'institueix com exclusiva possibilitat d'ordre polític al món. I no cal negar que a voltes ho ha fet protegint els dèbils i introduint factors de justícia, però no sempre.

Comentaris

L'uropeu sembla que troba en la idea de nació una forma preferent de donar-se un sentit comunitari que és essencial per la seva supervivència espiritual.

Sembla ser que, fins ara, dins de la història d'Europa no pot haver-hi idea nacional més plena de significat que l'estat. Fora del qual, el no-res. El buit. Per això no cal veure en la voluntat de l'estat dels no-res, necessàriament una manifestació exclusivista, tot el contrari pot ésser una exigència d'igualtat o supervivència si les coses es plantegen així. Ho dic perquè hem criden l'atenció els esforços de molts intel·lectuals d'exorcitzar el nacionalisme, en abstracte, dels no-res (sense estat), i que passen per alt el fenomen de l'estat. Sembla que, del que es tracta, és que ningú accedeix a l'estatus polític de què gaudeixen els estats establerts, potser perquè es coneix la història de sang i foc que els ha precedit, en comptes d'analitzar i comprendre com es poden transformar, redefinir o, àdhuc, dissoldre's, amb mecanismes polítics raonables, que minorin els conflictes. Trobo a faltar, en aquest sentit, una anàlisi de la caracterització dels moviments nacionals en cada cas, de les seves propostes, i també la genealogia de l'estat sota el que els no-res concrets desenvolupen les seves manifestacions identitàries o constituents. Massa cops he trobat desqualificacions del tipus "contra els nacionalismes", utilitzada com a vareta màgica intel·lectual en el millor dels casos, quan no en el pitjor, com a definició de l'enemic intern. Això, no ajuda gens a solucionar conflictes.

També trobo a faltar respostes a la tendència de tot estat a la uniformitat, a l'expansió o a la defensa de la integritat territorial, àdhuc al marge de tota avaluació econòmica i social. En 400 anys (de 1500 a 1900 el nombre d'estats de l'Europa occidental va passar de 500 a 25. En aquest marc, no sembla estrany que políticament i raonada, comencem a pensar en els Drets Universals dels Pobles que completin els de l'Home, i trobem sortida a les justes i no exclusivistes reivindicacions dels sense estat, encetant precisament la seva superació en una perspectiva solidària.

MARCEL FERRATER

